

Nr 59.

Ankom till riksdagens kansli den 11 juni 1943 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om anordnande av ekonomiska driftsanalyser av vissa typiska jordbruk.

(2:a avd.)

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 138 av herr *Mannerskantz m. fl.* och II: 208 av herrar *Liedberg* och *Janson* i Frändesta har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt förslag till anordnande av ekonomiska driftsanalyser av ett antal för olika delar av landet utvalda typiska jordbruk.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för nämnda yrkande, hänvisas till motionerna.

Över motionerna har utskottet i vederbörlig ordning införskaffat utlåtanden av lantbruksstyrelsen, styrelsen för lantbrukshögskolan samt statens livsmedelskommission. Lantbruksstyrelsen har vid sitt utlåtande fogat yttrande av Sveriges lantbruksförbund. Vid högskolestyrelsens utlåtande har fogats yttrande av professorn i lantbruksekonomi vid högskolan Ludvig Nannesson. Livsmedelskommissionen slutligen har tillika överlämnat yttrande å 1942 års jordbrukskommitté.

Frågan om jordbruksekonomiska undersökningar har behandlats i *riksdagens år 1942 församlade revisorers berättelse*. Ur densamma må återgivas följande.

För att erhålla uppgifter om jordbrukets ekonomiska förhållanden å olika brukningsstorlekar och i olika trakter har riksdagen årligen anvisat medel till bearbetning av räkenskapsresultat från svenska jordbruk. Alltsedan år 1912 ha dylika bearbetningar på uppdrag av lantbruksstyrelsen sammanställts av nuvarande professorn L. Nannesson. De till och med 1939 utförda sammanställningarna ansågos emellertid icke typiska för genomsnittsförhållandena. Med anledning härav föreslog lantbruksstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 november 1938 anordnande av en representativ jordbruksekonomisk undersökning, grundad på bokslut rörande ett antal större jordbruk från skilda delar av landet.

Med utgångspunkt från lantbruksstyrelsens ovannämnda förslag föreslog sedermera Kungl. Maj:t riksdagen i 1939 års statsverksproposition under

nionde huvudtiteln, att för jordbruksekonomisk undersökning under budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 105,500 kronor.

Kungl. Maj:ts framställning bifölls av riksdagen.

För budgetåret 1940/41 anvisade riksdagen för ändamålet ett reservationsanslag av 125,700 kronor. För budgetåren 1941/42 och 1942/43 beräknades medelsbehovet till oförändrat belopp, 125,700 kronor, men med hänsyn till beräknad reservation uppfördes anslaget å riksstaten för nämnda båda budgetår med 110,700 kronor respektive 120,700 kronor. För nästkommande budgetår har med hänsyn till beräknad reservation för ändamålet äskats 95,700 kronor.

Granskningen och den statistiska bearbetningen av det inkomna bokföringsmaterialet utföres vid lantbrukshögskolans ekonomiska institution av för ändamålet anställd personal. Överinseendet över detta arbete samt utarbetandet av redogörelserna handhaves på lantbruksstyrelsens uppdrag av professor L. Nannesson.

Revisorerna ha i ämnet uttalat följande:

»Ovannämnda av lantbruksstyrelsen år 1938 framlagda förslag gick ut på ett upptagande av en fortlöpande på bokföringsmaterial grundad allmän jordbruksekonomisk undersökning, varvid det skulle eftersträvas att få anslutning från ett för olika jordbruksområden och storleksgrupper möjligast representativt urval av brukningsdelar. Enligt revisorernas mening kunna emellertid de framlagda räkenskapsresultaten icke anses representativa för hela riket. Antalet jordbruk, som omfattas av ifrågavarande undersökning, synes nämligen vara alltför litet med hänsyn till de många olika uppgifter — av delvis invecklad och tidsödande beskaffenhet — som skola lämnas, måste det givetvis bliva så, att endast de mera framstående och välorganiserade jordbruken utväljas.

Enligt revisorernas åsikt publiceras räkenskapsresultaten allt för sent. Sålunda hava resultaten för bokföringsåret 1939/40 publicerats först under 1942. För att vara av större betydelse vid bedömandet av jordbrukets aktuella problem måste resultaten publiceras snabbt, då uppgifternas värde givetvis minskas ju äldre desamma bliva.

Bearbetningen av materialet synes i vissa fall hava drivits så långt, att resultatet av densamma blivit svårtillgängligt för icke fackmän på området. Enligt revisorernas mening hade det varit önskvärt om materialet framlagts i sådan form, att även icke-jordbrukstekniskt skolade personer lättare kunnat utläsa uppgifter om jordbrukets driftsekonomi ur publikationen. Vidare förefalla kostnaderna för undersökningen alltför höga. I detta hänseende må särskilt framhållas utgiftsposten till ersättning till i undersökningen deltagande jordbrukare. Revisorerna vilja därvid erinra om vederbörande departementschefs uttalande att utbetalande av ersättning till de i undersökningen deltagande jordbrukarna icke borde göras till regel.

I detta sammanhang vilja revisorerna bringa i erinran ett av chefen för finansdepartementet i statsrådsprotokollet den 21 juni 1940 vid framläggande av allmänna riktlinjer för det fortsatta besparingsarbetet gjort uttalande. Departementschefen anförde därvid bland annat, att bland rent administrativa arbetsuppgifter, som på förhand kunde antagas mera allmänt ifrågakomma till inskränkning inom de olika förvaltningsgrenarna, kunde nämnas allmänna utredningar i varjehanda frågor, som ej vore omedelbart aktuella. Beträffande dessa kunde alltefter omständigheterna ifrågasättas ett tempo-

rärt nedläggande eller en fördröjd eller förenklad behandling. Icke minst gällde detta enligt departementschefen statistiska utredningar.

Avsikten med de nu under lantbruksstyrelsens ledning bedrivna jordbruksekonomiska undersökningarna har, såsom ovan nämnts, av styrelsen angivits vara att erhålla kännedom om jordbrukets ekonomiska villkor och lönsamhet samt verkningarna av de under senaste åren vidtagna prisreglerande åtgärderna på jordbrukets ekonomiska förhållanden. I stort sett samma syfte tjäna de utredningar, som med ledning av infordrade uppgifter verkställas inom livsmedelskommissionen. Revisorerna hava icke kunnat undgå att få den uppfattningen att åtskilligt onödigt dubbelarbete på hithörande område förekommer. Då räkenskapsresultaten av förstnämnda undersökningar — i motsats till dem som efter andra linjer erhållas inom livsmedelskommissionen — icke kunna framläggas i sådan tid att de hava någon mera avgörande betydelse vid bedömandet av aktuella problem på jordbrukets område utan fastmera få betraktas såsom ägande huvudsakligast historiskt intresse för framtiden, synes det revisorerna att detta på lantbruksstyrelsens uppdrag utförda utredningsarbete bör kunna helt nedläggas.»

Revisorernas uttalande har icke påkallat något statsutskottets yttrande.

Jämväl frågan om anordnande av statliga försöksgårdar för utrönande av jordbrukets produktionskostnader har varit föremål för behandling inom riksdagen. I en vid 1941 års lagtima riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 154, hemställde sålunda herr Carlsson i Bakeröd m. fl., att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag avseende upprättande av kontrollgårdar i olika delar av landet under överinseende av domänstyrelsen eller hushållningssällskapen, genom vilkas driftsresultat jordbrukets produktionsförhållanden och produktprisens skälighet kunde belysas.

Jordbruksutskottet, till vilket motionen hänvisades, hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 49, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I övrigt anförde utskottet bland annat följande:

Utskottet finner motionärernas önskemål rörande åstadkommande av ett representativt och tillförlitligt statistiskt material för bedömande av jordbrukets lönsamhet i och för sig erkännansvärt men vill i detta sammanhang erinra om att riksdagen sedan år 1939 anvisat medel till en under lantbruksstyrelsens ledning bedriven jordbruksekonomisk utredning. Materialet till sistnämnda undersökning insamlas från ett stort antal av enskilda personer drivna jordbruk. För att syftet med motionen skall uppnås erfordras enligt utskottets uppfattning att ett icke alltför ringa antal kontrollgårdar upprättas, vilket för statens vidkommande synes komma att medföra en avsevärd kapitalinvestering och icke obetydliga administrationskostnader. Utskottet förutser jämväl vissa svårigheter att anskaffa för gårdarnas skötsel lämpliga driftsledare. Med hänsyn till det anförda och då den form, varunder räntabilitetsundersökningarna för närvarande bedrivs, synes utskottet lämpligare och mera ägnad att ge en riktig uppfattning om jordbrukets lönsamhet än de av motionärerna föreslagna anordningarna, anser sig utskottet icke böra förorda vidtagande av sådana åtgärder som i motionen ifrågasätts.

I två vid innevarande års riksdag väckta likalydande motioner, nämligen I: 38 av herr Nilsson, Bror, m. fl. och II: 81 av herr Carlsson i Bakeröd m. fl. har slutligen hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till

Konungen anhålla om utredning och förslag till anordnandet av statliga försöksgårdar, vid vilkas drift pålitliga uppgifter kunde vinnas om svenska jordbruksprodukters verkliga produktionskostnader.

Jordbruksutskottet yttrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande över motionerna följande:

Såsom framgår av det föregående har frågan om inrättande av statliga försöksgårdar för utrönande av jordbrukets produktionskostnader tidigare varit föremål för behandling inom riksdagen. I anledning av en vid 1941 års lagtima riksdag i ämnet väckt motion uttalade sålunda utskottet, att utskottet fann motionärernas önskemål rörande åstadkommandet av ett representativt och tillförlitligt statistiskt material för bedömande av jordbrukets lönsamhet i och för sig erkännansvärt men förutsåg så avsevärda svårigheter i fråga om förslagets genomförande, att utskottet avstyrkte bifall till motionen. Utskottets hemställan vann riksdagens bifall.

Den av motionärerna i förevarande ärende förebragta utredningen har icke övertygat utskottet rörande möjligheterna att på den i motionen föreslagna vägen kunna erhålla tillförlitliga uppgifter rörande jordbrukets verkliga produktionskostnader. Såsom framhålles i professor Nannesons, av styrelsen för lantbrukshögskolan åberopade yttrande synes lämpligare att den av lantbruksstyrelsen sedan år 1939 bedrivna jordbruksekonomiska undersökningen fortsättes och i mån av behov ytterligare utvidgas och utbygges, så att det material som därigenom erhålles blir så allsidigt och representativt som möjligt. Med hänsyn till det anförda vill utskottet avstyrka bifall till motionerna.

Under åberopande av det anförda hemställde utskottet, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottets hemställan vann riksdagens bifall.

I sitt yttrande över de förevarande motionerna har *lantbruksstyrelsen* tillstyrkt bifall till desamma, under förutsättning att vissa angivna synpunkter vunne beaktande vid förslagets genomförande. Lantbruksstyrelsen har i övrigt anfört i huvudsak följande:

Betydelsen av att möjligast tillförlitliga uppgifter rörande jordbruksdriftens förutsättningar och dess ekonomiska resultat stå till förfogande vitsordades. I detta syfte hade även den av lantbruksstyrelsen anordnade jordbruksekonomiska undersökningen tillkommit. Motionärerna syntes emellertid ha ställt mera långtgående krav i fråga om primärmaterialets representativa beskaffenhet än vad nämnda undersökning uppfyllde.

De ifrågasatta analysresultaten torde i stort sett kunna utvinnas inom ramen för den pågående jordbruksekonomiska undersökningen. Ett utväljande på sätt i motionen föreslagits av representativa brukningsdelar inom olika produktionsområden torde i icke obetydlig omfattning kunna ske bland de i ifrågavarande undersökning deltagande jordbruken, varigenom även viss anknytning vunnas till tidigare framdragna räkenskapsresultat. Endast där-est det sålunda erhållna antalet brukningsdelar ansåges otillräckligt, torde komplettering böra ske med jordbruk utanför undersökningen. Ehuru det givetvis vore av vikt, att nämnda antal bleve tillräckligt för säkerställande av materialets tillförlitlighet, måste ändock en tämligen stark begränsning ske för att undersökningsresultatet skulle kunna i fullständigt skick framläggas, medan det ännu hade full aktualitet, samt för att kostnaderna för verksamheten icke skulle bli allt för stora.

Med skärpa måste framhållas betydelsen av att medel för den föreslagna

verksamhetens genomförande anvisades i tillräcklig utsträckning. Detta vore nämligen en förutsättning för att arbetet med de för bokslut och driftsanalyser erforderliga löpande anteckningarna skulle kunna utföras på sådant sätt, att resultatet bleve fullt tillförlitligt. Därest analyserna skulle avse genomsnittligt skötta jordbruk, vilket i förevarande fall vore en förutsättning, vore det ofrånkomligen nödvändigt, att brukaren erhöile utförliga anvisningar och fortlöpande hjälp med förande av erforderliga journaler. Denna kategori av jordbrukare kunde nämligen icke förväntas av eget intresse sköta det löpande bokföringsarbetet och erforderliga specialanteckningar på sådant sätt, att materialet kunde användas för noggranna och detaljerade driftsanalyser, med mindre sakkunnigt bistånd lämnades samt viss kontant ersättning utginge. Lantbruksstyrelsen hade i detta avseende vunnit betydelsefull erfarenhet genom ovannämnda jordbruksekonomiska undersökning. Det hade vid denna undersökning visat sig ofrånkomligt för hushållningssällskapen, vilka vore styrelsen behjälpliga vid undersökningens genomförande, att tillskjuta medel utöver tilldelat statsbidrag för verksamhetens fullföljande. Under dylika förutsättningar torde sällskapens bistånd i längden icke kunna påräknas.

Sveriges lantbruksförbund biträder förslaget om utväljande av ett tillräckligt antal typiska jordbruk för genomförande av ekonomiska driftsanalyser. I den mån valet kunde ske bland redan förut undersökta jordbruk, vunne man ett visst jämförelsematerial från tidigare år. I övrigt anför lantbruksförbundet följande.

Förbundet ville understryka vikten av att diskussionen om jordbrukets framtid och de praktiska jordbrukspolitiska åtgärderna byggde på tillförlitliga och representativa räntabilitetsberäkningar för jordbruk av olika storleksklasser och inom olika produktionsområden. Ett på lämpligt sätt utvalt, representativt bokföringsmaterial vore vidare en förutsättning för all planläggning av statliga prispolitiska åtgärder på jordbrukets område. När våt kriget vore över, måste jordbrukspolitiken anpassas efter vid nämnda tillfälle gällande förutsättningar, och förbundet kunde icke finna annat än att den faktiska räntabiliteten inom jordbruket måste bliva vägledande för de åtgärder, som då komme att vidtagas. Förbundet vore fullt enigt med motionärerna om ett tillförlitligt bokföringsmaterials betydelse i detta hänseende. Redan nu skedde en fortlöpande analys av ekonomin vid vissa typjordbruk genom den statsunderstödda jordbruksekonomiska undersökningen, omfattande för närvarande c:a 1,200 särskilt utvalda jordbruk, vilka representerade såväl olika arealstorlekar som olika produktionsområden, och vilka utvaldes genom hushållningssällskapens försorg.

Förbundet ville emellertid erinra om att kritik i olika sammanhang framförts mot den nuvarande undersökningen. Den hade sålunda icke ansetts tillräckligt representativ, varjämte det frambragta primärmaterialet varit behäftat med vissa svagheter, som gjorde att vederhäftigheten i slutresultatet understundom satts i fråga. Motionärernas syfte torde närmast vara att få fram ett urval av typiska jordbruk, så utvalda och kontrollerade, att de därur beräknade räntabilitetssiffrorna vore möjligast fria från invändningar. Ett sådant begränsat urval torde delvis kunna göras bland de redan nu undersökta gårdarna, och ytterligare andra borde uttagas för ernående av tillräckligt antal. Förbundet ansåg det nämligen angeläget att ej begränsa antalet undersökta jordbruk i alltför stor utsträckning. Enligt förbundets uppfattning vunne man målet säkrast, om man hade tillgång till räkenskapsresultat från tillräckligt många jordbruk inom samma produktionsområde för att man skulle få fram ett tillförlitligt statistiskt material, där tillfälliga produktions-

betingelser m. m. ej invercade förryckande på totalresultatet. Det vore vidare av betydelse, att undersökningens resultat förelåge så snabbt som möjligt.

Beträffande urvalet av ifrågavarande jordbruk ansåge förbundet i likhet med motionärerna, att detta borde organiseras av ett centralt organ med representanter för de i motionen angivna institutionerna, och att urvalet borde ske i samråd med den lokala expertisen inom vederbörande hushållningssällskap.

Styrelsen för lantbrukshögskolan har såsom eget utlåtande åberopat vad som anförts i ärendet av professor Nanneson.

I sitt yttrande har *professor Nanneson* anfört i huvudsak följande:

Motionärernas hemställan vore i hög grad beaktansvärd. Motionernas syfte torde lättast uppnås genom att kontrollen ifråga utfördes inom ramen av lantbruksstyrelsens sedan 1939 bedrivna jordbruksekonomiska undersökning. Ett icke obetydligt antal av de brukningsdelar, som deltog i denna undersökning, torde fylla av motionärerna uppställda krav på typiska och representativa jordbruk. Men en sakkunnig kontroll av de anslutna jordbruken ur de av motionärerna anförda synpunkterna vore givetvis önskelig. Antalet verkligt typiska och representativa jordbruk kunde dessutom behöva utvidgas särskilt inom vissa storleksgrupper och områden. För vinnande av i motionen angivet ändamål kunde ifrågavarande undersökning även i övrigt behöva kompletteras och utbyggas, så att det erhållna materialet bleve så representativt och värdefullt som möjligt.

Statens livsmedelskommission anför följande:

Vad särskilt anginge motionerna I: 138 och II: 208 ville kommissionen understryka betydelsen av att vid övervägande av åtgärder till främjande av jordbrukets framtida utveckling tillförlitliga och representativa räntabilitetsundersökningar för jordbruk av olika storlek inom skilda produktionsområden stode till förfogande.

Syftet med sistnämnda motioner torde närmast vara att erhålla ett urval av typiska jordbruk, så utvalda och kontrollerade, att de därur beräknade räntabilitetsuppgifterna vore möjligast fria från invändningar. Ett dylikt urval torde lämpligen kunna ske bland de i lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning deltagande jordbruken, varigenom även vunnas en viss anknytning till tidigare räkenskapsresultat. Kommissionen ansåge det böra ingå i det åt lantbruksstyrelsen lämnade uppdraget att handha ledningen av nämnda undersökningar att på grundval av ett sådant urval, som nu nämnts, verkställa sådana driftsanalyser, som i motionerna åsyftades.

1942 års jordbrukskommitté anför, att de spörsmål, som berördes i motionen, vore föremål för utredningar inom kommittén. Dessa utredningar hade ännu icke fortskridit så långt, att spörsmålet för närvarande kunde förandlea något särskilt yttrande från kommitténs sida.

Såsom framhålles i flera av de i ärendet avgivna utlåtandena utgör givetvis ett på lämpligt sätt utvalt representativt bokföringsmaterial en förutsättning för all planläggning av statliga prispolitiska åtgärder på jordbrukets område. Enligt vad som framgår av den förut lämnade redogörelsen utföres emellertid sedan åtskilliga år tillbaka genom lantbruksstyrelsens försorg en fortlöpande, på bokföringsmaterial grundad allmän jordbruksekonomisk un-

Utskottet.

dersökning, varvid enligt vad utskottet inhämtat eftersträvas att få anslutning från ett för olika jordbruksområden och storleksgrupper möjligast representativt urval av brukningsdelar. För nämnda undersökning har anslag äskats jämväl för nästkommande budgetår, till vilket äskande utskottet tillstyrkt bifall. Det i motionerna berörda problemet är vidare inom 1942 års jordbrukskommitté föremål för utredningar, vilka ännu icke slutförts. Med hänsyn till det anförda och då utskottet förutsätter, att vid de nu pågående undersökningarna tillbörlig uppmärksamhet ägnas det av motionärerna framförda önskemålet om åstadkommandet av ett för olika delar av landet såvitt möjligt representativt bokföringsmaterial i berörda hänseende, synes någon åtgärd i omedelbar anslutning till motionerna icke erforderlig.

Åberopande det sagda hemställer utskottet,

att de likalydande motionerna I: 138 och II: 208 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 juni 1943.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Närvarande: se utlåtande nr 55.

Reservation

av friherre *Beck-Friis*, vilken ansett, att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

»Såsom framgår av den föregående redogörelsen har vid olika tillfällen kritik riktats mot den under lantbruksstyrelsens överinseende bedrivna fortlöpande jordbruksekonomiska undersökningen. De framlagda räkenskapsresultaten ha sålunda icke ansetts representativa för hela riket, varjämte jämväl i övrigt vissa anmärkningar framställts mot desamma. För att råda bot härpå har vid såväl föregående som innevarande års riksdag motionsvis framlagts förslag rörande inrättande av statliga försöksgårdar för utrönande av jordbrukets verkliga produktionskostnader. Förslagen ha emellertid icke vunnit riksdagens bifall. I de förevarande motionerna hemställas på

anförda skäl, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt förslag till anordnande av ekonomiska driftsanalyser vid ett antal för olika delar av landet utvalda typiska jordbruk.

I anslutning till vad som anföres i såväl motionerna som flertalet av de över desamma avgivna yttrandena anser utskottet, att ett på lämpligt sätt utvalt representativt bokföringsmaterial utgör en förutsättning för all planläggning av statliga prispolitiska åtgärder på jordbrukets område. Ehuru utskottet är medvetet om svårigheterna att utvälja bokföringsmaterialet på ett ur angivna synpunkter tillfredsställande sätt, vill dock utskottet i huvudsak ansluta sig till den av motionärerna framförda kritiken mot resultaten av den nu pågående undersökningen. Utskottet tillstyrker alltså avlåtande av den i motionerna föreslagna skrivelsen till Kungl. Maj:t med begäran om förslag i ämnet.

Såsom framhålls i flera av de avgivna utlåtandena torde vara lämpligt att utväljandet av de gårdar, som skola deltaga i undersökningen, i huvudsak sker bland de i lantbruksstyrelsens undersökning deltagande jordbruken. Man synes därigenom vinna en viss anknytning till de tidigare framkomna räkenskapsresultaten. Vid utväljandet av de gårdar, som böra ingå i undersökningen, torde vidare vara lämpligt att, såsom i motionerna föreslås, samråd etableras mellan de angivna institutionerna.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 138 och II: 208 må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta företaga utredning rörande möjligheterna till anordnande av ekonomiska driftsanalyser vid ett antal för olika delar av landet utvalda typiska jordbruk samt för riksdagen framlägga det förslag i ämnet, som må för-anledas av nämnda utredning.»
